

УДК 391 (477.87) «18/19»

Анна Іваниш

викладач Закарпатської академії мистецтв, аспірантка Львівської національної академії мистецтв

Декоративно-художня особливість та варіативність орнаментального народного костюму румунів Закарпаття міжвоєнного періоду ХХ ст.

Анотація. Румунський народний костюм, поряд з мовою, традиціями та звичаями, займає знакове місце в суспільстві народів підкарпатських західних схилів і долин, ідентифікує та визначає етнічні, моральні, естетичні цінності та духовність цього народу. З огляду на різні історичні, політичні, соціально-економічні та культурні фактори, які впливали впродовж століть на формування народного строю румунів Закарпаття, спричинили розмаїття форм, конструктивних вирішень крою, типологічні та декоративні варіації у вбранні. Унікальність і специфіка румунського народного вбрання характеризується стильовою єдністю, збереженням архаїчних елементів крою, техніки, колориту та варіативністю декоративно-орнаментального оздоблення народного костюму, виявляють низку локальних особливостей. Аналіз декоративно-художніх особливостей орнаменту народного костюму румунів Закарпаття міжвоєнного періоду зумовив написання цієї статті. У результаті дослідження ми дійшли висновків: одяг румунів Закарпаття міжвоєнного періоду є високохудожньою цінністю, зразком культурних взаємовпливів і запозичень не тільки етнографічних груп українців Закарпаття, а й інших народів, що населяють схили та долини річок Уж, Латориця, Боржава, Тересва, Чорна Тиса, Біла Тиса, Шопурка та ін. міжвоєнного періоду.

Ключові слова: румуни Закарпаття, народний костюм, стрій, орнамент, крій, одяг, волоська сорочка.

Одяг людини супроводжує її в усіх життєвих ситуаціях (буденних, святкових і обрядових) від народження до смерті. Він

є яскравим засобом спілкування, візуальним мовленням, несучи певну знакову інформацію майбутньому поколінню в рамках традицій етнографічної групи. Саме на таких принципах побудований народний стрій румунів Закарпаття.

Цей комплекс народного вбрання заслуговує окремої уваги за його типологічними та декоративно-художніми особливостями, варіаціями розмаїттям у оздобленні вбрання та виразністю з-поміж інших народів Закарпаття, що тісно пов'язано з політичними, історично-культурними факторами, характерними для певних адміністративно-територіальних районів цього краю. Під впливами етнічних сусідів, культурно-побутових контактів формуються нескінченні варіації та модифікації узорів, композиційні прийоми в оздобленні костюму українських румунів Закарпаття. Можна сказати, що всі ці фактори мали пряий вплив на художньо-естетичну виразність кожного з елементів одягу цих районів. У зв'язку з цим формується самобутній регіональний комплекс традиційного вбрання румунів Закарпаття міжвоєнного періоду, що зберіг етноіндетифікувальні ознаки та локальність комплексу.

Таким чином, можна вести мову про самобутність народного костюму цього краю, його унікальність у архайчності елементів крою, а також особливостей декоративно-орнаментальних оздоблень усіх компонентів строю. На нашу думку, вивченню народного одягу українців Карпат загалом, румунського зокрема, присвячені чимало праць, де наведені етнографічні матеріали. Але науковці не вповні описують декоративно-художні особливості оздоблення одягу румунів, вишивку, не розглядають детально всі варіації та орнаментуку оздоби костюму, що визначає актуальність нашої статті. Метою публікації є огляд і аналіз зібраних матеріалів у польових дослідженнях. Об'єктом дослідження є народний костюм румунів Закарпаття міжвоєнного періоду ХХ століття. Предмет дослідження: народний костюм румунів Закарпаття, декоративно-художня особливість орнаментальних рішень. Використані методи: історичний, узагальнення, систематизація та образно-стилістичний аналіз костюму румунів Закарпаття. Для написання статті використовуються матеріали, зібрані під час польових досліджень автора та роботи з архівами народного музею «Сріберна земля», що у с. Грушево Тячівського району Закарпаття. Джерелом дослідження є взірці румунсько-

го костюму, фотоархіву та каталоги, які надала власниця музею пані Людмила Миколаївна Тегза (1961 р.н.).

Основою народного жіночого строю румун Закарпаття була «волоська» сорочка, яка відрізнялася від сорочки «довгані» тим, що мала квадратний чи прямокутний виріз горловини «на коцьку» з довгими рукавами, які закінчуються манжетами «зап'ясниками». Як засвідчили науковці О. Полянська та В. Коцан, поширення «волоської» сорочки в українців Закарпаття є результатом румунських культурних впливів, що характеризували лише румун Закарпаття [1, с. 190; 2, с. 65-66; 3, с. 284].

Така сорочка має безліч типологічно-декоративних варіацій, позначених архаїчними способами крою та різновидами прийомів орнаментального оздоблення. Розпізнається сорочка за способом виготовлення та з'єднання полотнища рукавів (від плеча або від шиї). Існують два основні типи сорочок у румунському жіночому народному одязі: тунікоподібна сорочка та сорочка призбирана біля шиї, — «морщена», такі види сорочок співіснували поряд в усьому румунському просторі [4, с. 54].

Крій та орнаментика «волоської» сорочки українсько-румунської контактної зони (Рахівського, Тячівського, Виноградівського районів) характеризувалися оздобленням горловини «на коцьку» смугою рослинного чи стилізовано-рослинного характеру, використовувалися поліхромність у орнаментиці, «мережевні воланчики» на плечах. Такий елемент жіночого народного строю рясно оздоблювали поперечними складками «гайташами», морщенням посередині рукава та передньої пілки грудної частини, а також «зап'ясниками» — манжети. Морщенням оздоблювали передню пілку грудної частини сорочки, яке виконували на сімнадцять білих «звункових» ниток, а завдяки такій техніці стягування та збирання утворювалися морщення, певні ритмічні складочки, які виконували естетичну функцію та створювали об'єм на грудях. Краї сорочки обшивали («обмітували») мережкою або циркою. Морщення оздоблювали вишивкою «циркою», «циркою у руштук», «кривулькою», іноді пришивали шовковими нитками морщенні складки — «чіпки». Панівними орнаментальними мотивами на такій сорочці були рослинні, геометризovanі та геометричні [5, с. 307-323]. Для повного оздоблення сорочки прикріпляли шнурки до нагрудної частини з китичками («косички-шпунки»), що мало винятково декоративне значення. Манжет на волоській

сорочці оздоблювали таким самим орнаментом, що й горловину, або ж використовували довільні орнаментальні композиції чітко підбраного до орнаменту на горловині. Орнаментально-композиційне наповнення складалося з трьох чи п'яти паралельних вишитих смуг, де використовувалися різні вишивальні техніки. В оздобленні смуг на морщенні манжета («фодри», «фодроші», «фидриші»), одночасно застосовували різнокольорові нитки, техніки гладь та хрестик у квітково-рослинних чи геометричних стилізованих вінках. Подекуди в оздобленні румунських сорочок міжвоєнного періоду ХХ ст. у селах верхів'я р. Тересва використовували поєднання орнаментальних смуг і мереживних швів, мережкою, вирізування, рубці, що надавало вишуканості та святковості сорочці [6, с. 66-67].

Якщо вести мову про колорит, декоративно-художню особливість оздоблення «волоської» сорочки, яка мала поширення в селах долини р. Тересва Тячівського району, с. Верхне Водяне Рахівського району та селах лівого берега р. Тиса, яка на захід від с. Велятино Хустського району, включно с. Хижа Виноградівського району та його околиць, були поширенні три способи поєднання кольорів. У першому варіанті поєднання використовували світлі теплі відтінки жовтих, лимонних, оранжевих і рожевих кольорів. Для яскравого кольорового акценту на сорочці подекуди вкраплювали сині нитки, які чітко вписували між ніжним тлом вишивки та білими полами морщення. Другий варіант кольорового вирішення вишивки будувався на темних відтінках червоно-чорних, червоних, синіх, зелених, фіолетових, бордових кольорів, що було вираженням контрастом на білому тлі морщення виробу. У третьому способі оздоблення сорочки використовували світлі відтінки жовтих, червоних, рожевих, синіх, зелених кольорів з невеликим вкрапленням темно-синіх [7, с. 111].

Народні майстрині вправно оздоблювали конструктивні елементи строю, морщення піл, гармонійно виявляючи естетику класичної рівноваги в оздобленні народного костюму загалом. Кольорові акценти та контрастно-композиційні вирішення оздоблення одягу виразно підкреслюють вікові відмінності та сімейний стан, виявляючи етнічні й регіональні особливості румунського народу Закарпаття.

Через легку трансформацію одного мотиву в інший, взаємодії текстур полотна, орнамент румунської вишивки під впливом

контактів з етнічними сусідами, міської вишивки, друкованих візрців почав втрачати свою автентичність.

Висновки. Отже, декоративно-художні особливості орнаментальних вирішень у оздобленні костюму тісно пов'язують з топографією декору жіночих сорочок, з їхніми конструктивними особливостями, є сталим аспектом етнічних ознак румунів Закарпаття ХХ ст. [8, с. 73-75].

Спираючись на систематизацію опрацьованих матеріалів про народний румунський костюм і розглянувши характерні риси композицій, колориту, орнаментальних мотивів і технічні прийоми в оздобленні, дає нам можемо окреслити декоративно-художні особливості вишивки та виявити художньо-образну своєрідність румунського костюму на Закарпатті міжвоєнного періоду.

Технічні прийоми крою, трансформація орнаменту, стилізація мотивів, композиція в оздобленні народного костюму несе з минулого в майбутнє певне інформаційне послання, символіку прадавнього мистецтва, зв'язок духовної культури та світогляд наших пращурів.

Народний костюм є художнім скарбом етносу, вписаний у вертикально видовжений прямокутник, ритмічність ліній стилістичних орнаментальних вирішень, підпорядковані активній динаміці, забезпечують скульптурний, монументальний характер традиційного вбрання румунів Закарпаття. Вивчення народного строю передбачає знання та розуміння системи традиційних символів, розшифрування функції та значення кожної деталі одягу, а також сенсу художнього послання, що міститься в складових деталях усього ансамблю народного вбрання. Ми повинні увіковічувати те, що характеризує румунів як народ, який населяв та населяє райони Закарпаття, зберегти для прийдешніх поколінь всі думки й почуття тих, хто жив до нас на цій землі.

1. Коцан В. Іноетнічні запозичення та їх впливи на формування народного одягу волинян Мароморощини (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. — Вип. 20. — Ужгород : Говерла, 2008. — С. 188-198.
2. Полянская Е. Украинская народная одежда Закарпаття: (этнические взаимосвязи и локальные особенности) : автореф. дис. на соиск. степени канд. ист. наук (за спец. «Этнография») / Е. Полянская. — Минск, 1977. — 24 с.

3. Нариси історії Закарпаття: у 2 т. Т. 1. / [відп. ред. І.М. Гранчак]. — Ужгород : Закарпатське обл. упр. по пресі, 1993. — 436 с.
4. Битке М. Румунський народний одяг: традиція і сучасність / М. Битке // Народна творчість та етнологія. – Вип. 2. — К., 2011. — С. 52-58.
5. Пилип Р. Художня вишивка українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. (типологія за призначенням, художніми та локальними особливостями) / Р. Пилип. — Ужгород : друкарня «Повч Р.М», 2012. — С. 307-323.
6. Носа Г. Дубове осяяне світлом минулого: народознавчі студії / Г. Носа. — Ужгород : Гражда, 2005. — 104 с. : іл.
7. Пилип Р. Художньо-функціональна особливість одягової вишивки марамороських волинян ХІХ-першої половини ХХ ст. / Р. Пилип // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — Харків : ХДАДМ, 2008. — № 15. — С. 94-114.
8. Гаджега В. Додатки к історії Русинів и руских церковей в Марамороші / В.М. Гаджега. 1981. — 240 с.

ANNOTATION

Anna Ivanysh. The decorative art feature and the variability of ornamentation of the folk costume of Romanians in Trans-Carpathian region of the interwar period. Romanian folk costume, together with language, traditions and customs takes an important place in the society of nations Sub-Carpathian western slopes and valleys, and thus identifies and defines ethnic, moral, aesthetic and spiritual values of the nation, being the work of folk art. Because of the different historical, political, socio-economic and cultural factors that influenced over the centuries on the formation of the Trans-Carpathian Romanian folk costumes caused a variety of forms, cut design solutions, typological and decorative variations in dress. The uniqueness and specificity of the Romanian folk dress characterized by the stylistic unity, the preservation of archaic cut elements, technique, coloration and variation of decorative ornamental decoration folk costume, reveal a number of local features, which are unique to Romanian costume. Thus, studying and analyzing the decorative art feature of ornament national costume of Trans-Carpathian of Romanians of the interwar period, led to writing this article, where traces and highlights the aspects of embroidery traditions, the variety of ornamental decoration solutions in national clothes of Romanians in Trans-Carpathian region. Finally we concluded: the Romanian clothing in Trans-Carpathian region of the interwar period is a high art value and is a model of cultural borrowings

not only ethnic groups of Ukrainians in Trans-Carpathian region, but other people inhabiting the slopes and valleys of the rivers: Uzh, Latoritsa, Borzhava, Teresva, Black Tisa, White Tisa, Shopurka and others, of Trans-Carpathian region of the interwar period.

Keywords: Romanians in Trans-Carpathian region, folk costume, array, pattern, style, clothing, walnut shirt.

АННОТАЦИЯ

Анна Іваниш. Декоративно-художественные особенности и вариативность орнаментального рисунка народного костюма румын Закарпатья межвоенного периода XX века. Народный костюм, рядом с языком румын, традициями и обычаями, — знаковое место в обществе народов, населявших склоны западных гор и долин Карпат, идентифицирует и определяет этнические, нравственные, эстетические и духовные ценности этого народа, является произведением народного искусства того периода. В силу различных исторических, политических, социально-экономических и культурных факторов которые влияли в протяжении веков на формирование народного костюма румын Закарпатья, образовались разновидности форм, новых конструктивных решений кроя, а также типологических и декоративных вариаций народной одежды. Уникальность и специфика румынского народного костюма характеризуется стилевым единством, сохранением архаичных элементов кроя, техники, цвета и вариаций декоративно-орнаментального убранства народного костюма, обнаружен ряд локальных особенностей. Анализ декоративно-художественных особенностей кроя, вышивки, орнамента народного костюма румын Закарпатья в междувоенный период обусловил написание этой статьи. В результате исследований мы пришли к выводу: одежда румын Закарпатья междувоенного периода XX века является высокохудожественной ценностью и является образцом культурных заимствований не только этнографических групп украинского Закарпатья, но и других народов населяющих этот регион.

Ключевые слова: румыны Закарпатья, народный костюм, строй, орнамент, крой, одежда, волоская рубашка.

Жіноча святкова «волоська» сорочка п. Анни Сасин, 1925 р.н.
40-і роки XX ст., с. Грушево, Тячівський р-н. Домоткане полотно, збиране «морщіння»,
нагрудна частина сорочки оздоблена вишивкою «зайгля». Квадратний виріз горловини,
вишитий технікою «хрестик», по краях декорований потрійною мережкою «коники».
Польові матеріали автора.

морщіння

морщіння

струпаве вишивання

карічки-учка

морщіння на 17-ть ниток

фидриші

Фрагмент жіночої румунської сорочки манжети «зап'ячник».
30-і роки XX ст., с. Біловарці, Тячівський р-н. Домоткане полотно.
Польові матеріали автора.

карічки-учка

фидриші в обмітку

косичка

струпаве вишивання
(9 раз нитков)

струпаве вишивання

карічка-учка

цірка

морщина

зубки

морщина на 17 звункових ниток

фидриші стягнуті

зубки

Фрагмент оздоблення пазухи, плечика жіночої «волоської» сорочки румун Закарпаття. 30-і роки XX ст., с. Грушево, Тячівський р-н. Домоткане полотно.

Квадратний виріз горловини збираний «морщений» на 17-ть звункових ниток.
Польові матеріали автора.

зубки

струпаве вишивання

морщина

чіпки, обмітувані
шовковими нитками

зубки

фидриші стягнуті

Фрагмент оздоблення пазухи жіночої сорочки.

30-і роки XX ст., с. Біловарці, Тячівський р-н. Польові матеріали автора.

Румунський народний жіночий одяг, манжет.
30-і роки XX ст., с. Солотвино, Тячівський р-н.
Домоткане бавовняне полотно, обмітування,
морщення, струпове вишивання.
Приватна колекція.

Румунський народний жіночий одяг, манжет
рукава жіночої сорочки. 30-і роки XX ст.,
с. Солотвино, Тячівський р-н. Домоткане
бавовняне полотно, обмітування, морщення
на 17-ть звункових ниток, вишивання біле
по білому, зубки. Манжет зв'язується на
«ущунки» з «китицями». Приватна колекція.